дужи. Ми, кажи, ледви повилазыли з озира, а наш кіт грау на бас. -- А кіт тогди з комина тай до того чоловіка

сокиру і йшоу собі ци до лыса, ци дроу урубати

си, а з його стайны вібігайи сука. Той тогди туту сокиру

Теребовельського пов.

Петро БАБ'ЯК (м.Львів)

800 ПЕРЛИН У СКАРБНИЦІ

Матеріали особистого архіву Володимира Гнатюка у Львівській науковій бібліотеці ім.В.Стефаника

Ім'я Володимира Гнатюка стоїть поряд із славними іменами таких відомих українських громадських і культурних діячів, як Іван Франко, Василь Стефаник, Богдан Лепкий, Михайло Грушевський, Леся Українка, Михайло Коцюбинський, Соломія Крушельницька та багатьма іншими.

В історію української культури В.Гнатюк увійшов як видатний громадський діяч, збирач, дослідник і видавець народної творчості, літературознавець та мовознавець, журналіст, а головно-як невтомний етнограф.

Любов до фольклору і народної пісні у В.Гнатюка зародилася ще в дитинстві. Власне з рідного села Велеснева походять його перші фольклорні записи, що поклали початок плідній праці на ниві фольклористично-етнографічних досліджень.

Кілька десятків років В.Гнатюк працював пліч-о-пліч з І.Франком у редакціях львівських часописів та різних товариствах.

При творчому сприянні І.Франка В.Гнатюк науково опрацював зібрані матеріали і систематично публікував в етнографічних записках НТШ, в інших наукових виданнях.

Опубліковані матеріали, наукову і громадську діяльність вченого-етнографа ще за його життя високо оцінила тогочасна критика, в першу чергу І.Франко.

У 1906 році після виходу у світ другого тому "Коломийок", що їх зібрав В.Гнатюк, І.Франко у рецензії на збірник серед іншого писав: "...Етнограф[фічна] комісія поставила видати корпус коломийок. Сприяли тому [illegible] різні обставини, головно те, що членом комісії есть д.В.Гнатюк, феноменально щасливий збирач усякого етнографічного матеріалу, якому з наших давніших збирачів, мабуть, не дорівняв ні один. Протягом літ він попри інші матеріали зібрав також коло 10000 коломийок...

Гнатюкова збірка уперве викликає те нове для нас враження колосальної єдності, що таїться на дні тих розрізнених краплин. Зведені докупи в систему, що гуртує їх відповідно до змісту, вони складаються на широкий образ нашого сучасного народного життя, безмірно багатий деталями і кольорами, де бачимо сльози й радощі, працю і спочивки, турботи і забави, серйозні мислі і жарти нашого народу в різних його розверствуваннях, його сусідів, його соціальний стан, його життя громадське й індивідуальне від колиски до могили, його традицію і вірування, його громадські й етичні ідеали".[1]

Наукова і громадська діяльність В.Гнатюка сприяла його широкому листуванню з відомими вітчизняними та зарубіжними культурними діячами, вченими, письменниками, композиторами, художниками та ін.Свідченням того є матеріали архіву В.Гнатюка, які у 1963 році його швагер (родич) Іван Боднар передав на зберігання у відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаника АН.[2]

Чимало матеріалів з тих чи інших причин досі не ввійшли в науковий обіг, але безпосередньо стосуються наукової та громадської діяльності В.Гнатюка та кола його сучасників. Досить зазначити, що після закінчення впорядкування архіву тут було сформовано близько 800 одиниць збереження листів та інших важливих документів. Серед матеріалів архіву -- диплом члена-кореспондента Російської Академії наук в Петербурзі на ім'я В.Гнатюка (1902 р.), диплом члена-кореспондента Чехословацького етнографічного товариства в Празі (1905 р.), Грамота почесного члена товариства "Просвіта" у Львові (1925), Грамота почесного члена товариства "Просвіта" в Ужгороді (1921 р.), рукописна збірка українських народних казок у записах В.Гнатюка, народні перекази про опришків, газетні та журнальні вирізки з етнографічними матеріалами тощо.

Та найбільшу групу матеріалів становить листування майже з 800-ми кореспондентами. Серед них -- І.Франко, М.Павлик, Б.Лепкий, М.Грушевський, М.Коцюбинський, В.Стефаник, Леся Українка, О.Кобилянська, М.Вороний, Л.Мартович, Марко Черемшина, І.Труш, О.Кульчицька, Ф.Колесса, С.Людкевич, А.Кримський, Ф.Главачек, І.Горак, І.Полівка, А.Черни, О.Брікнер та багато інших. Є тут листи до В.Гнатюка від численних наукових установ, товариств, видавництв, ряду бібліотек України, Чехії та Словаччини.

Зауважимо, що чимало листів кореспондентів В.Гнатюка довгі десятиліття були заховані, як кажуть "за сімома замками" від наукової громадськості. Це вперше чергу листи М.Грушевського, що їх, до речі, підготував для публікації д-р Микола Мушинка, Б.Лепкого, які я опублікував у 3 і 4 номерах журналу "Тернопіль" за 1991 р., В.Дорошенка, Д.Дорошенка, О.Назарука, І.Огієнка, К.Сосенка та багатьох інших. І лише завдяки тим історичним змінам, що відбуваються в наш час, вищезгадані постаті та їх праці були повернуті українському народові. Чекають своєї публікації й інші листи з архіву етнографа.

В архіві зберігаються кілька копій та чернеток листів В.Гнатюка до різних осіб. Серед матеріалів є й інша кореспонденція, зокрема лист М.Коцюбинського до В.Стефаника, по два листи І.Франка до Н.Кибальчич і О.Шахматова до Ф.Вовка.

Варто згадати, що у 1913 році був створений ювілейний комітет для відзначення 40-річчя літературної наукової праці І.Франка. До цього комітету входив В.Гнатюк. З цієї нагоди він звернувся листами до багатьох українських, російських, чеських вчених, письменників та істориків з проханням надіслати свої праці до ювілейного збірника.

Зауважимо, що до збірника надіслали матеріали 39 авторів, серед них В.Гнатюк, Леся Українка, Л.Мартович, Т.Бордуляк, І.Труш, У.Кравченко, А.Черни, І.Полівка, О.Брікнер, Бодуен де Куртене, В.Чігіч та інші.

Серед матеріалів архіву привертають увагу листи І.Франка до В.Гнатюка, що засвідчують про їх багаторічну творчу дружбу. У першому листі від 27 липня 1902 року І.Франко просить надіслати йому ІІ-й і ІІІ-й томи "Апокрифів" та зробити відповідні виписки з газети "Діло", необхідні йому для наукової роботи. В іншому листі від 29 липня 1905 року І.Франко серед іншого писав: "Дорогий Товаришу! У нас у Львові спокій, хоч робітники раз у раз мирно демонструють свої немирні наміри. Я занятий роботами та коректою. Друкую "Мойсея" своїм коштом і надіюся випустити його в серпні...".[3]

Творчі і дружні взаємини єднали В.Гнатюка з іншим класиком української літератури -- М.Коцюбинським. В архіві етнографа зберігається шість його листів за 1894-1912 роки. На особливу увагу заслуговує, наприклад, лист М.Коцюбинського до В.Гнатюка від 20 квітня 1908 року, де письменник висловив занепокоєння з приводу поганого стану здоров'я І.Франка: "Дороогий пане Володимире! Ваша звістка зовсім прибила мене, хожу сам не свій, не знайду місця собі. Тепер, коли встала перед очі можливість катастрофи -тепер ще яскравіше дорисувалась могутня постать Франка і всі його заслуги, ще дорожчим став нам той чоловік. Звісно, постараюся, що тільки зможу зробити для грошової допомоги -- але в цьому мала потіха -- ні за які гроші Франка не купиш.

Мене дивує наша преса: здається Франко заслужив на те, щоб ним більше цікавились: можна б щодня подавати звістки про стан його здоров'я. Адже Франків у нас не густо".[4]

Матеріали щодо наукової та громадської діяльності В.Гнатюка, а також його взаємини з І.Франком, крім особистого архіву, зберігаються і в інших архівних фондах відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаника АН. Передусім це так звані кореспонденційні книги студентського товариства "Академічна громада" за 1895-1905 роки (11 книг). Тут є різні записи: оголошення, повідомлення до окремих осіб, листи і навіть відозви й заклики.

Багато записів у кореспонденційних книгах зробив В.Гнатюк. Серед них -- кілька оголошень про засідання ювілейного комітету для відзначення 25-річчя літературної та наукової діяльності І.Франка: "Завтра 21.VI.97 о семій годині відбудеться засідання ювілейного комітету. На порядку деннім: проекти відсвяткування ювілею".[5]

Перед літніми канікулами 1897 р. В.Гнатюк написав таке звернення до членів "Академічної громади": "Товариші! За кілька днів розійдемося на вакації: на забувайте, товариші, що на другий рік маємо і мусимо обходити ювілей Франка...".[6]

Із записів В.Гнатюка в кореспонденційних книгах "Академічної громади" досить чітко вимальовуються всі деталі підготовки до відзначення Франкового ювілею. Гнатюк -- ініціатор всіх починань, а також голова ювілейного комітету -- залучив до цієї справи всіх членів громади, а також композиторів С.Людкевича, Ф.Колессу, письменників М.Павлика і Н.Кобринську та ін.

Пригадаємо, що І.Франко тоді переживав великі матеріальні труднощі, залишившись без роботи і жодних засобів до існування. Власне, В.Гнатюк за згодою і за рахунок "Академічної громади" організував видання збірки І.Франка "Мій Ізмаград" і виплатив авторові 100 злотих гонорару. Під час святкування 25-річчя літературної діяльності письменнику були вручені ще 1000 злотих, зокрема 700 злотих від студентів університету, зібрані під час канікул.

Оцінюючи наукові та громадські заслуги І.Франка, В.Гнатюк у вступном слові на ювілейному вечорі, який відбувся 30 жовтня 1898 року підкреслив, що Франко в Галичині сягнув думками поза границі нашої вітчизни і своїми творами вказав шлях до широкої європейської культури. Він причинився найбільше до розбудження нашого духовного життя і зв'язав своє ім'я якнайтісніше з історією нашого письменства.

Широка дискусія розгорнулася на сторінках кореспонденційної книги з приводу виходу в світ збірки І.Франка польською мовою "Галицькі образки". Якийсь із недругів І.Франка Герасимович повисмикував з передмови до збірки окремі фрази і записав: "Образки галіцийські", а спеціально до передмови, в котрій п.др. Франко подає свою бібліографію (треба-біографію -- П.Б.) і каже: "Не люблю Русинів... Не люблю хлопів руських... Не люблю Русі...".[7]

На захист І.Франка відразу виступив В.Гнатюк: появився його запис у кореспонденційній книзі: "В справі обжалования д-ра Франка т.Ів.Герасимовичем...

Нині прочитав я інкриміновану автобіографію д-р Франка і переконався, що т.Герасимович не лиш пофальшував в своїй статті д-ра Франка, але, видно, і не добре їх порозумів. Д-ра Франко не вирікся зовсім ані Русинів, ані руськості, лише виступив проти теперішнього поніманя патріотизму, котре -- се й т. Герасимович мусить признати -- дуже є проблематичне. Тому і я не лиш признаю рацію д-рові Франкови, але вповні солідаризуюся з його гадками в сій справі. В.Гнатюк".[8]

Заслуговує на увагу і книга протоколів засідань філологічної секції Наукового товариства ім.Шевченка за 1893-1914 роки. Більшість протоколів написано рукою В.Гнатюка -- постійного секретаря. У часи відсутності В.Гнатюка протоколи вели М.Павлик, І.Кревецький, Ф.Колесса та інші. За 1904 рік зберігаються 4 протоколи, які записав І.Франко та ще з його підписами.

Окремі листи В.Гнатюка та матеріали, що стосуються його діяльності, зберігаються і в інших архівних фондах відділу рукописів нашої бібліотеки.

У 1982 році Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника АН придбала для відділу рукописів від літературознавця Степана Щурата архів його батька академіка Василя Щурата -- автора декількох поетичних збірок, перекладів численних віршів західноєвропейських письменників, а також досліджень творчості Т.Шевченка, М.Шашкевича, І.Котляревського та інших.

Серед матеріалів архіву -- 5 листів В.Гнатюка за 1899-1914 роки до В.Щурата. В листі від 14 січня 1899 р. В.Гнатюк просить В.Щурата подати з його фольклорних збірок матеріали, які б доповнили підготовлюваний до друку том фольклорних матеріалів, бо, як пише дальше в листі, "Чим більша буде збірка, тим більше заімпонує чужинцям".[9]

В іншому листі від 23 січня 1908 р. В.Гнатюк просить В.Щурата надіслати свою автобіографію та хронологічний список основних наукових праць для вміщення у "Хроніці Наукового товариства ім.Шевченка" та ін.

Чимало документів з архівної спадщини В.Гнатюка зберігаються у Центральному державному історичному архіві у Львові -- характеристики, листи від батька, дружини, дітей, А.Кримського, І.Кревецького, О.Шахматова та інших осіб.

Дотичні матеріали В.Гнатюка зберігаються також у Львівському обласному державному архіві.

Десятки неопублікованих листів В.Гнатюка знаходяться також у приватних осіб. Так у наукового співробітника Львівського відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. Максима Рильського АН кандидата історичних наук Григорія Дем'яна зберігаються 19 листів і поштових карток В.Гнатюка до Михайла Зубрицького за 1899-1917 роки. Листи та інші матеріали ще у 1970 році передав Г.Дем'янові син М.Зубрицького Володимир Зубрицький, який зберіг все це після смерті батька. Ці епістолярні пам'ятки розповідають про те, яку відіграли роль В.Гнатюк разом з І.Франком у розвитку наукових зацікавлень М.Зубрицького. Проживаючи в далекій гірській закутині, якою було село Мшанець (тепер Старосамбірського району на Львівщині), він дуже відчував потребу такого спілкування і з великою увагою ставився до порад В.Гнатюка. Йому та І.Франкові надсилав він свої найкращі наукові праці і за їх сприянням видавав їх.

Листи В.Гнатюка містять у собі не лише цінний матеріал для висвітлення його особистих взаємин із М.Зубрицьким, а й подають істотні факти про історико-етнографічну працю І.Франка, Наукового товариства ім.Т.Шевченка у Львові та ін.

В.Гнатюк ділився з М.Зубрицьким своїми фольклористичними та етнографічними задумами, звертав увагу на збирання анекдотів, легенд, матеріалів про звичаєве право, вірування, народну медицину, різні ремесла і т.д. Власне таким чином заохочував до подібної праці й адресата.

Завдяки безпосередньому сприянню М.Зубрицького, село Мшанець стало для В.Гнатюка одним із основних пунктів його тривалої і результативної фольклорно-збирацької роботи.

Дана інформація не охоплює всіх дотичних матеріалів, бо ж розпорошені вони не лише у різних містах України, а й далеко за її межами.

Перечислені архівні джерела заслуговують на особливу увагу дослідників життя і творчості В.Гнатюка, вони містять багатющу інформацію, часто зовсім невідому навіть тим, хто протягом багатьох років працює над біографією та спадщиною великого вченого-народознавця.

---

[1] Франко І. Зібр. творів: У 50 т. - К.,1982. - Т.37. - С. 148-149.

[2] Мушинка М. Володимир Гнатюк: Життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства. -- Париж; Нью-Йорк; Сідней; Торонто, 1987. -С.11-71, 273-297. Також: Записки Наукового товариства ім.Шевченка. -Т.207: Праці філологічної секції.

[3] Львівська наукова бібліотека ім.В.Стефаника АН. Відділ рукописів.-Ф.34. -Спр.582. -- Арк.3

[4] Там само -- Спр.285. -- Арк.1 зв.

[5] Там само -- Ф.119. -- Спр.2. -- Арк.219.

[6] Там само -- Арк.243

[7] Там само -- Арк.174 зв.

[8] Там само -- Арк.177.

[9] Там само -- Ф.206. -- Спр.457. -- Арк.1.